

УДК 636.4.082
© 2010

*В.К. Збарський,
В.П. Горьовий,
доктори
економічних наук*

*Національний
університет біоресурсів
і природокористування
України*

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ СВИНАРСТВА

Проаналізовано регіональний розвиток галузі свинарства на прикладі господарств Черкащини. Показано, що виробництво свинини в регіоні перебуває на стадії відродження. Запропоновано подальші напрями розв'язання його основних проблем.

Найкращих соціально-економічних результатів досягають сільськогосподарські підприємства, які зуміли організувати високий рівень менеджменту, дбають про соціальний розвиток, здійснюють всебічний моніторинг функціонування підприємства і детальний аналіз його результатів, дотримуються орієнтації на чіткість стратегії розвитку. На переважній більшості свинарських ферм і комплексів України наявне технологічне обладнання відпрацювало вже кілька амортизаційних строків і в основному є малопридатним для виконання своїх функцій, а за техніко-технологічними і техніко-економічними характеристиками не відповідає сучасним вимогам. Подальша інтенсифікація свинарства, підвищення ефективності та конкурентоспроможності галузі в регіонах і на місцях потребують технічного і технологічного переоснащення виробництва, створення економічних і організаційних умов для забезпечення необхідного відтворювального процесу.

Нині актуальними завданнями є пошук найменш затратних шляхів для відродження великотварного спеціалізованого виробництва свинини в сучасних агроформуваннях і можливості збереження та використання у виробничому процесі існуючих потужностей ферм, які вже тривалий час не експлуатуються і зазнають дії руйнівних процесів. Одним із напрямів розв'язання цієї проблеми, зміцнення матеріально-технічної бази галузі, переведення її роботи на індустріальну основу є реконструкція та перепрофілювання під свинарники-відгодівельники тваринницьких приміщень різного виробничого спрямування (свинарники, телятники, корівники). На них слід комплексно механізувати основні виробничі процеси з використанням ресурсоощадної технології, яка передбачає великогрупове утримання свиней на бетонній

підлозі з періодично змінюваною солом'яною підстилкою, годівлю тварин сухими комбікормами, вільний доступ до годівниць, природну вентиляцію приміщень і прибирання гною за допомогою бульдозера.

Мета дослідження — вивчення тенденцій розвитку свинарства Черкаської області в динаміці за 2000—2009 рр., виявлення резервів і оцінка процесів, пов'язаних з відродженням галузі свинарства в сільськогосподарських підприємствах у постреформений період.

Результати досліджень. Черкаська область — великий сільськогосподарський регіон України. Як і по всій країні в аграрному секторі економіки Черкаської області згідно з грудневим (2009 р.) Указом Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки» утворилися нові господарські формування, ретроспектива перебудови яких та оцінка сучасного стану їхнього економічного розвитку заслуговує на увагу. Агропідприємства Черкаської області не лише зберігатимуть за собою провідне місце у виробництві продукції, а й збільшуватимуть її частку в загальнообласному виробництві. Водночас зростатиме їхня роль як системоутворюючих осередків розвитку сільських територій, у тому числі щодо їхнього соціального відродження. Визначальною передумовою досягнення цієї мети має стати організація становлення агropідприємств на засадах комплексності й системності завдяки відродженню всіх характерних для Черкащини галузей, зокрема традиційної — свинарства.

Аналіз ресурсної бази й основних показників господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Черкаської області доцільно розпочати з огляду динаміки їх кількості за 2000—2009 рр. (табл. 1).

1. Кількість сільськогосподарських підприємств Черкаської області*

Тип господарства	Рік				Відхилення 2009 р. від	
	2000	2003	2006	2009	2000 р.	2006 р.
Сільськогосподарські підприємства	634	473	355	464	-170	+109
у тому числі:						
недержавні	621	466	348	458	-164	+109
з них:						
господарські товариства	452	349	268	304	-148	+36
сільськогосподарські виробничі кооперативи	85	31	15	27	-58	+12
приватні підприємства	45	49	46	88	+43	+42
фермерські господарства	5	9	11	11	+6	-
інші	34	28	8	27	-7	+19
державні сільськогосподарські підприємства	13	7	7	6	-7	-1

* Дані Держкомстату України за відповідні роки.

Виробництво продукції аграрного сектору практично сконцентровано в особистих селянських господарствах. Зокрема, у 2009 р. сільськогосподарськими підприємствами регіону вироблено 67,7% валової продукції сільського господарства, у тому числі у рослинництві 64,4 і тваринництві — 71,3% проти — відповідно 43,4; 46,7; 38,8 у 2000 р. і 50,4; 53,2 і 51,1% у 2005 р.

Це свідчить про те, що з 2005 р. у сільському господарстві області відбувається постійна тенденція до ширшого розвитку галузей рослинництва і тваринництва, а відтак і всього аграрного виробництва завдяки агропідприємствам. Черкаська область за основними економічними показниками (обсягами виробництва валової продукції в розрахунку на 100 га сільгоспугідь і на середньорічного працівника, зайнятого в галузі сільського господарства) лідирує в країні. Трансформаційні процеси аграрного виробництва в області щодо його розвитку слід вважати позитивними, спрямованими на формування прогресивних форм в аграрному секторі. Свідченням цього є те, що вартість валової продукції сільського господарства у порівнянних цінах 2005 р. у розрахунку на 100 сільгоспугідь у всіх категоріях господарств має загальну тенденцію до збільшення, причому в агропідприємствах досить вагомо, а в особистих селянських господарствах — до зменшення. Зокрема цей показник у 2008 р. у всіх категоріях господарств порівняно з 2000 р. зріс у 1,8 раза, агропідприємствах — відповідно в 3,2, а в особистих селянських господарствах — зменшився в 1,9 раза. Виробництво валової продукції рослинництва на 100 га сільськогосподарських угідь у всіх категоріях господарств у 2008 р. порівняно з 2000 р. збільшилося в 1,5 раза, агропідприємствах — у 2,3 раза, а в особис-

тих селянських господарствах — зменшилося вдвічі. Відповідно виробництво продукції тваринництва у всіх категоріях господарств зросло у 2,3 раза, агропідприємствах — аж у 4,9 раза, а в особистих селянських господарствах — зменшилося на 54,1%. Це ще раз підтверджує, що потенціал агропідприємств регіону зростає, а особистих селянських господарств — вичерпується.

Основними виробниками продукції свинарства в області серед агропідприємств є господарські товариства, у яких у 2008 р. приріст живої маси свиней становив понад 80% (табл. 2). Що ж до ефективності продукції цієї галузі, то кращі показники мають сільськогосподарські кооперативи. Так, собівартість 1 ц приросту живої маси свиней у них на 15,1% нижче, ніж у середньому по агропідприємствах регіону, а рівень рентабельності на 28,2 пункта вище.

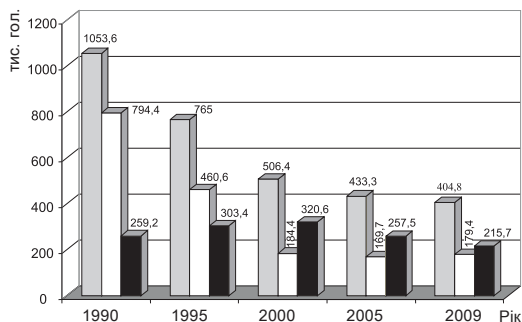
Свинарство — традиційно одна з провідних галузей Черкащини, для розвитку якої тут є сприятливі умови. Частка свинини у балансі м'яса області протягом 1990—2009 рр. не була менше 40%. Отже, є потреба оцінити тенденції розвитку свинарства в області, виявити проблемні місця функціонування галузі й визначити прогностичні напрями її подальшого розвитку в агропідприємствах.

Аналіз тенденцій розвитку свинарства Черкаської області за 1990—2009 рр. свідчить, що поголів'я свиней за цей період у всіх категоріях господарств скоротилося більше ніж у 2,5 раза, особливо різко — в агропідприємствах (рисунок). Якщо на кінець 1990 р. у агропідприємствах області налічувалося 794,4 тис. гол. свиней, то на початок 2009 р. — лише 179,4 тис. гол., або у 4,4 раза менше. Основну кількість свиней у регіоні утримує населення сіль-

2. Основні показники розвитку свинарства в різних організаційно-правових формах господарювання Черкаської області за 2005 і 2008 рр. *

Організаційно-правова форма господарювання	2005 р.					2008 р.				
	Реалізовано в живій масі, тис. т	Виручка від реалізації, тис. грн	Повна собівартість 1 ц, грн.	Ціна реалізації 1 ц, грн	Рівень рентабельності, %	Реалізовано в живій масі, тис. т	Виручка від реалізації, тис. грн	Повна собівартість 1 ц, грн.	Ціна реалізації 1 ц, грн	Рівень рентабельності, %
Сільськогосподарські підприємства — всього	9,0	78487,0	776,82	873,07	12,4	17,8	211213,6	1161,25	1183,83	1,9
У тому числі:										
господарські товариства	7,3	62569,0	740,00	856,91	15,8	14,3	168229,3	1178,82	1180,14	0,1
приватні підприємства (включаючи фермерські господарства)	1,0	9888,3	939,60	963,09	2,5	1,8	21539,2	1134,53	1201,59	5,9
сільськогосподарські виробничі кооперативи	0,3	2510,9	817,08	895,77	9,6	0,5	6696,6	986,45	1265,66	28,3
інші недержавні підприємства всього	0,3	2588,2	1078,81	955,52	-11,4	1,2	14019,8	1064,59	1162,22	9,2
недержавні підприємства	8,9	77798,8	773,71	870,98	12,6	17,8	210485,3	1067,54	1194,12	2,1
державні сільськогосподарські підприємства	0,1	688,2	1260,35	1196,87	-5,0	0,1	728,3	1271,16	1242,83	-2,2
У середньому по агропідприємствах										
Зона:										
Лісоstepу	62,1	537804	818,0	924,0	13,0	97,5	1158008	1212,4	1187,7	-2,0
Stepу	59,4	570834	799,7	961,0	20,2	118,5	1346753	1106,2	1136,5	2,7
Полісся	11,4	106544	928,7	934,6	0,6	26,7	310815	1182,0	1164,1	-1,5
По Україні	132,9	1215182	819,3	941,4	14,9	242,7	2815576	1157,2	1160,1	0,3

* Розрахунки авторів за даними Держкомстату України і Черкаського облстатуправління за відповідні роки (без дотайї держави) — до табл. 2 і 3.

Динаміка чисельності поголів'я свиней у всіх категоріях господарств Черкащини (1990–2009 рр.): ■ – усі категорії; □ – агropідприємства; ■ – господарства населення

ських поселень, хоч їхня чисельність у 2009 р. порівняно з 1990 р. дещо й скоротилася.

І все ж таки господарська діяльність агропідприємств заслуговує на увагу. Основні виробничо-фінансові показники свідчать, що за останні роки свинарство як галузь тваринництва поступово відроджується (табл. 3).

При визначенні перспектив розвитку свинарства у господарствах різних організаційно-правових форм господарювання Черкаської області використано методику втілення в життя обсягів капітальних інвестицій в цю галузь від-

повідно до Програми розвитку свинарства в Україні до 2010 р. До того ж прогнозується наявність поголів'я свиней у населення області в кількості 350–370 тис. гол., тобто на рівні 2000–2003 рр., а в агропідприємствах воно має зрости щонайменше до 300 тис. гол. (проти 170 тис. гол. у 2006 р.), що практично відповідає рівню 2000 р. — 307,5 тис. гол.).

Забезпечення реалізації запланованого приросту свиней можливе завдяки реконструкції та переобладнанню під свинарники-відгодівельники лише 7,6% потужностей ферм великої рогатої худоби (корівників і телятників), які були в наявності станом на кінець 1990 р. Це забезпечить додатково 96 тис. скотомісць для утримання свиней на відгодівлі. Для забезпечення відгодівельних ферм молоднямком необхідно створити товарні репродуктори на 1,5 тис. гол. продуктивних свиноматок проведенням реконструкції свинарських ферм із добудовою потрібних технологічних об'єктів і оснащенням їх сучасним обладнанням. Загальний обсяг капітальних інвестицій у розвиток матеріально-технічної бази свинарства становитиме близько 682 млн грн. Виробництво свинини в живій масі на нових потужностях досягне 13,6 тис. т на рік, а з урахуванням умовно зафіксованого обсягу виробництва у 2006 р. — 57,6 тис. т, тобто перевищить рівень 2006 р. в 1,3 раза. При собівартості 1 ц вирощування і відгодівлі свиней у живій масі 1100 грн і реалізаційній ціні 1 ц з

3. Динаміка основних показників розвитку галузі свинарства у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, 2000–2008 рр.*

Показник	У середньому за рік				2008 р. у % до 2000 р.
	2000	2003	2006	2008	
Кількість агропідприємств, од.	634	473	355	464	73,2
Площа сільгоспугідь, тис. га	1089,1	817,0	737,1	870,3	79,9
Поголів'я свиней на кінець року, тис. гол. (дотації держави не враховано)	184,4	149,6	214,7	179,4	97,3
Те саме у % до всіх категорій	36,4	32,7	43,3	44,3	+7,9
Виробництво приросту живої маси, тис. т	7,6	9,7	16,0	20,4	268,4
Реалізація приросту, тис. т	7,5	10,2	13,1	18,3	244,0
Те саме на одне господарство, т	12,0	21,6	36,9	39,4	328,3
Виручено від реалізації свинини, тис. грн	15222	41625	89567	211214	У 13,9 раза
Середня маса свиней, переданих на переробні підприємства, кг	94	108	125	110	117,0
Середньодобовий приріст свиней на вирощуванні і відгодівлі, г	118	268	313	364	308,5
Затрати на 1 ц:					
праці, люд.-год	159,0	81,0	36,4	39,8	25,0
кормів, ц к.од.	18,93	9,49	8,40	6,61	34,9
собівартість реалізації, грн	900,50	690,27	738,91	1161,25	129,0
Ціна реалізації 1 ц приросту, грн	321,50	399,35	693,28	1183,83	321,5
Рівень рентабельності приросту, %	-64,3	-42,1	-6,2	+1,9	-

урахуванням дотацій 1400 грн, від реалізації зазначеного обсягу продукції агропідприємства одержать 172,8 млн грн прибутку, а строк окупності капітальних вкладень становитиме не більше 4-х років.

Важливий вплив на інтенсифікацію свинарства, підвищення його ефективності та конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках має (адекватний аграрній політиці держави) економічний механізм реалізації основних її положень. Призначенням його є спрямування дії ринкових законів у необхідному для досягнення стратегічних цілей країни і економічних планів підприємств напрямі за допомогою використання економічних важелів, стимулів і заходів впливу на економічні інтереси товаровиробників, стимулювання розвитку аграрної сфери на інноваційно-інвестиційній основі. Це потребує створення державою сприятливого економічного середовища і постійного удосконалення нею цінової, податкової, бюджетної, фінансово-кредитної, інвестиційної та амортизаційної політики, регулювання ринку страхування сільськогосподарських ризиків, митно-тарифного регулювання тощо.

За результатами аналізу дієвості механізму державної підтримки сільського господарства

встановлено, що застосування режимів оподаткування, передбачених пунктами 11.21 і 11.29 ст. 11 Закону України «Про податок на додану вартість», агроформуваннями, які реалізують переробним підприємствам м'ясо живою масою, вироблене з використанням кормів власного виробництва, призводить замість підтримки до вимивання у них власних обігових коштів шляхом невідшкодування їм з бюджету від'ємної різниці між сумою податкового зобов'язання та сумою податкового кредиту за спеціальною декларацією з ПДВ (п. 11.29 Закону), розрахунки з бюджетом за якою не передбачені. Крім того, реалізуючи м'ясо живою масою з оподаткуванням операцій за нульовою ставкою ПДВ, ці підприємства не можуть претендувати, порівняно з іншими, на відшкодування з бюджету податкового кредиту, сума якого відповідає 20% вартості використаних кормів власного виробництва. Це пов'язано з тим, що під час внутрішньогосподарської передачі кормів від рослинництва тваринництву акт купівлі-продажу не відбувається і у вищезазначеній спеціальній декларації з ПДВ не відображаються податкові зобов'язання, а у загальній декларації, за якою здійснюються розрахунки з бюджетом, — податковий кредит.

Висновки

Регіональний розвиток свинарства (на прикладі Черкащини) за сучасних умов зумовлений вдосконаленням промислових технологій, поглибленням спеціалізації та концентрації на основі інтеграції виробництва. Активізація цих процесів дасть змогу виробляти свинину, яка конкуруватиме з імпортною.

Виробництво свинини, беззаперечно, має промисловий розвиток. З підвищенням концентрації виробництва зростає і продуктивність праці, що досягається насамперед завдяки впровадженню прогресивних технологій та новітньої техніки.

Нині важливим завданням є підвищення виробництва свинини до рівня науково обґрунтованої норми споживання м'яса та створення ресурсного потенціалу для подальшого розвитку галузі свинарства. Це має стати певним гарантом продовольчої незалежності країни, джерелом наповнення державного та регіональних бюджетів. Проблему нарощування обсягів виробництва свинини у регіоні слід розв'язувати поетапно. На першому етапі треба зупинити скорочення поголів'я свиней, у кожному районі провести інвентаризацію наявних непрацюючих тваринницьких приміщень, визначити їхній технічний стан та економічну доцільність подальшої експлуатації. На другому етапі — відновити роботу придатних до реконструкції та подальшої ек-

сплуатації свинарських господарств, а також розробити проекти свинарських ферм і комплексів різної потужності, тобто оптимальні (раціональні) за розмірами. На третьому етапі — слід обґрунтовано збільшувати чисельність поголів'я свиней до кількості, яка забезпечуватиме ефективне ведення галузі, розширене відтворення виробництва та продовольчу безпеку регіону.

Основними умовами підвищення ефективності виробництва свинини мають стати зниження собівартості продукції на основі розробки екологічно безпечних енерго- та ресурсоощадних технологій; зміцнення кормової бази та здешевлення виробництва кормів; інтеграція агропідприємства з комбикормовими та переробними підприємствами тощо.

Потрібно встановлювати взаємовигідні економічні відносини між господарствами населення Черкаської області й переробними підприємствами на основі централізованої закупівлі тварин безпосередньо в цих господарствах, запровадження розрахунки за бажанням населення переробленою продукцією та грішми.

Ефективність ведення галузі свинарства залежить від поліпшення розміщення, поглиблення спеціалізації та концентрації виробництва, розширення кооперації, раціонального поєднання форм господарювання, розвитку агропромислової інтеграції.